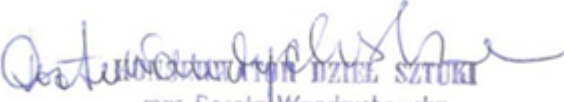

"ARTIS"
KONSERWACJA ZABYTEKÓW
ul. M.Konopnickiej 9d
51-141 Wrocław
tel. (071) 325 32 40
fax 352 77 95

-

**ELEWACJA FRONTOWA
KOŚCIOŁA P.W. ANIOŁÓW STRÓŻÓW
W WAŁBRZYCHU
PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH**

Opracowała- mgr Dorota Wandrychowska

mgr Dorota Wandrychowska
51-141 Wrocław, ul. M. Konopnickiej 9d
tel. 325-32-40, nr dipl. T 1457

KARTA TYTUŁOWA

A. Dane dotyczące obiektu:

ELEWACJA FRONTOWA kościoła p.w. Aniołów Stróżów w Wałbrzychu

Ul Kościelna 1 Wałbrzych

architekt Alexis Langer

- ELEWACJA

czas powstania: 1894-1898

Właściciel – Parafia

B. DANE DOTYCZĄCE OPRACOWANIA

Wykonawca opracowania – „ARTIS” Konserwacja Zabytków;
Konserwator Rzeźby i Detalu Architektonicznego – mgr Dorota Wandrychowska,
51 – 141 Wrocław, ul. M. Konopnickiej 9d

Wrocław 2022

Niniejsze opracowanie podlega ochronie praw autorskich. Kopiowanie, powielanie lub publikowanie w części lub w całości bez zgody autora jest zabronione (Dz.U. Nr24,poz83,art1pkt2 z dnia 23.02.1994)

2. WSTĘP

2.1. Przedmiot opracowania

Przedmiotem niniejszego opracowania jest zabytkowy wystrój elewacji frontowej kościoła w p.w. Aniołów Stróżów w Wałbrzychu, ul Kościelna^o1.

2.2. Cel i zakres opracowania

Celem niniejszego opracowania jest opracowanie programu prac konserwatorskich na elewacji frontowej obejmującego stan zachowania elewacji oraz sformułowanie w oparciu o stan zachowania proponowane postępowania konserwatorskiego

2.3. Podstawa opracowania

Podstawą niniejszego opracowania są oględziny obiektu wykonane in situ

3. OPIS

Kościół wałbrzyski, to monumentalna, czteroprzęsłowa hala, pełnym pięcioprzęsłowym transeptem, rozbudowaną strefą wschodnią i zachodnią oraz niezwykle smukłą wieżą rozwiązaną na planie regularnego pięciokąta z przyporą w osi, rozbijającą symetryczność rzutu i usytuowaną w narożniku między transeptem a północną nawą. Strzelista wieża jest główną dominantą tej budowli i stanowi kulminację kierunków pionowych i najważniejszy akcent przestrzenny bryły.

Elewacja frontowa, poprzedzona tarasami posiada charakterystyczną dla Alexisa Langerera malowniczą bryłę uzyskaną poprzez przemyślaną ideę narastania form przestrzennych. Jest ona w pełni symetryczna. Szczególne znaczenie nadał architekt jej partii środkowej, flankowanej przez dwie smukłe wieżyczki schodowe ozdobione maswerkową rozetą i zakończonej trójkątnym szczytem z dwuboczną sygnaturką. Wejście główne poprzedzone jest kruchtą na planie trójkąta, zwieńczoną wimpergami i balustradą i stanowi pendant do otwartego przyziemia wieży. Przypory, fiale, blendy, a także iglice i smukłe wimpergi tworzą dominujące podziały wertykalne. W elewacji frontowej, w konsoli pod fiałą, umieszczone jest popiersie Alexisa Langerera

Obiekt ten jest ucieleśnieniem romantycznej wizji gotyku, jako sztuki pełnej żarliwej uczuciowości. Wyrazem tej wizji, jest strzelista architektura, zmierzająca dynamicznie ku niebu, ku sferom ducha i przeżyć religijnych. Architektura ta stosuje różne środki by uzyskać wrażenie lekkości, zaprzeczając wręcz w swej strzelistości regułem konstrukcyjnym, przełamując wrażenie materialności by afirmować ducha. Neogotykiem w tej filozoficznej, duchowej postaci nie był typowym, charakterystycznym stylem na ziemiach śląskich. Budowla ta fundowana była przez rodzinę książęcą Hochbergów, właścicieli górniczego zagłębia.

Środki, jakie zostały zastosowane, by uzyskać owo wrażenie lekkości i strzelistości, to przenikanie smukłych, wielobocznych brył oraz użycie wyrazistego, graficznego wręcz w swej formie detalu architektonicznego - pinakli, sterczynek, kwiatonów.

Alexis Langer w pełni wykorzystał też wszelkie walory położenia krajobrazowego i przestrzennego kościoła w Wałbrzychu. Bryła usytuowana jest na wzniesieniu o stromym stoku i na przecięciu ulic biegnących w stronę rynku i cmentarza. Wykorzystując spadek terenu, główne wejście do świątyni architekt poprzedził rozbudowanymi tarasami i kilkoma szerokimi biegami schodów.

Budowla w Wałbrzychu jest syntezą przymysłów tego architekta na temat sztuki sakralnej. Artysta odwołuje się nie tylko do tradycji śląskiego gotyku sakralnego, stosuje także liczne cytaty ze swoich wcześniejszych prac oraz innych współcześnie powstałych budowli kościelnych, kreując zarazem w pełni autorskie, oryginalne dzieło. Według autora opracowania o twórczości Alexisa Langer Agnieszki Zabłockiej –Kos świątynia w Wałbrzychu stanowi pod względem artystycznym szczyt jego osiągnięć twórczych w dziedzinie monumentalnych kościołów wielonawowych, zawierając w sobie jednocześnie sumę architektonicznych doświadczeń czterdziestu lat jego działalności.¹

4. TECHNIKA WYKONANIA

Elewacja murowana, licowana okładziną z wysoko wypalanej cegły. Cegła jest jednorodna w fakturze i kolorze, obserwuje się budulec wysokiej jakości. Elementy portali, obramienia okienne, naroża, laski okienne wymurowane z kształtek ceramicznych. Fuga jasna, piaskowe kruszywo o mieszanej granulacji. Detal rzeźbiarski ceramiczny – rzygacze, kwiatony

5. STAN ZACHOWANIA

Stan zachowania poszczególnych elementów wystroju elewacji jest zróżnicowany w zależności od ekspozycji detalu, czy rzeźby.

Szczególnie niepokojące są objawy zniszczeń na najbardziej cennych elementach wystroju – detalu architektonicznym. Zaniechanie stosowania tradycyjnych metod kamieniarskich przy osadzaniu detali oraz zlekceważenie przez budowniczych tendencji do korozji żelaza w kotwach, przyczyniło się do powstania ubytków.

Widoczne są ubytki mechaniczne wynikające z erozji kotew. Większość ubytków detalu powstała w miejscach wystających, narażonych na działanie czynników atmosferycznych (sterczynki, żabki, wystające profile).

Charakterystycznymi dla całości powierzchni gładkich oraz detalu i rzeźby przejawami destrukcji są zabrudzenia warstw powierzchniowych i podpowierzchniowych. W zagłębieniach, miejscach osłoniętych zabrudzenia przybrały postać grubych nacieków. Partie zacienione, w ekspozycji północnej, czy zachodniej są zainfekowane glonami – obserwuje się zielone naloty. Wystające

¹ Agnieszka Zabłocka-Kos; Sztuka Wiara Uczucie Alexis Langer śląski architekt neogotyku, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1996, 175-181

elementy wystroju architektonicznego są silnie zabrudzone przez odchody ptactwa, w miejscach tych rozwija się flora mikrobiologiczna stanowiąca dodatkowy czynnik niszczący w porach przypowierzchniowych

Warstwa nawarstwień pochodzącą z produktów spalania węgla ma barwę czarną, odchody ptactwa – białą. Oba czynniki uszczelniają powierzchnię ceramiki. Przez cały okres ekspozycji, otaczające domy ogrzewane są węglem, ponadto wzmożony ruch samochodowy i wyziewy przemysłowe dodatkowo przyczyniają się do powstania ciemnych nawarstwień.

Uszczelnienie powierzchni prowadzi do powstania odmiennych właściwości fizyko-chemicznych powierzchni w stosunku do wnętrza kamienia. Zmienne warunki atmosferyczne (nagrzewanie, schładzanie) spowodują, iż warstewka przypowierzchniowa wykazuje miejscowo tendencję do odspajania się na skutek naprężeń ścinających.

Elementy chronione przed bezpośrednim wpływem czynników atmosferycznych, osłonięte przez gzymsy – konsole nie są nawet zbyt mocno zabrudzone. Żabki, rzygacze oraz kwiatony wieńczące portale są pokryte ciemnymi nawarstwieniami, osadzonymi w porach przypowierzchniowych. Najbardziej narażone na uszkodzenia kwiatony posiadają ubytki formy, które mogły powstać na skutek charakterystycznej tekstury i struktury danego fragmentu materiału.

W strefie zwieńczenia frontonu pinakle są zabrudzone odchodami ptasimi, zachowały się zwieńczenia zdobione czołgankami, jednakże w niektórych miejscach dekoracja ta jest uszkodzona, brak drobnych detali (w szczególności żabek). Najbardziej rozległe zniszczenia obserwuje się więc w strefach występowania ozdobnego detalu. Kotwy stalowe, na które były osadzone detale, skorodowały i obserwuje się miejscowe spękania struktury, wynikające ze zwiększenia objętości stali pokrytej uwodnionymi tlenkami rdzy. Spękania te wykazują tendencję do pogłębiania się i powiększania, poszczególne części tracą spójność i w każdej chwili mogą odłamać się, wysunąć z bryły, odpaść.

Elewacja eksponowana od strony zachodniej, która jest najbardziej narażona na działanie czynników atmosferycznych, co dodatkowo potęguje usytuowanie kościoła na wzniesieniu. Obserwuje się obecność rozległych fragmentów elewacji ceglanej silnie zabrudzonych z wypłukana spoiną. Na elewacji w szczególności w dolnych partiach obecne są spoiny o zróżnicowanym składzie, kolorze i fakturze, gdyż wykonywano doraźne naprawy. Część tych spoin została wykonana niefachowo – zaprawa zabrudziła również powierzchnię cegły. Na stan zachowania posiada niewątpliwie wpływ ekspozycja na znacznej wysokości, gdzie zintensyfikowane są wszelkie efekty działania czynników zewnętrznych. Stan zachowania cegły wymaga ingerencji konserwatorskiej, wykonania miejscowego uzupełnienia ubytków.

Miedziane zwieńczenia szczytów znajdują się w dobrym stanie zachowania i pokryte są cenną szlachetną patyną malachitową, która podlega ochronie.

Stwierdza się, że elementy tynkowane w blendach i wypełnienia niektórych pól tynkiem są uszkodzone. Tynk miejscami odpadł od powierzchni, lub też jest spękany. Wydaje się, że elementy tynkowe nie są oryginalne i wykonane zostały

wtórnie, w trakcie któregoś z remontów kościoła, ale fakt ten można będzie dopiero ustalić z pozycji rusztowań

Mozaiki eksponowane przy wejściach nie są przedmiotem niniejszego opracowania,

6. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

1. założenia konserwatorskie

Celem inwestora przystąpienia do prac konserwatorskich jest wykonanie zabiegów, które zniwelują przyczyny niszczenia, a także przywrócą pełne walory estetyczne elewacji

Uwaga - Prace powinny być prowadzone pod kierunkiem doświadczonego, dyplomowanego konserwatora detalu architektonicznego w zakresie kamienia i ceramiki

2. proponowane postępowanie konserwatorskie

A. Detal miedziany

Detal ten podlega ochronie, należy z poziomu rusztowań zweryfikować sposób jego osadzenia, czy jest stabilny, nie naruszać patyny na powierzchni

B Detal stalowy lub żeliwny – uchwyty do lamp

Oczyszczyć powierzchnię z produktów korozji i łuszczącej się farby in situ

Pokryć powierzchnię dwukomponentowym klarakiem samochodowym bezbarwnym

C. Powierzchnie tynkowane

Dokonać oględzin tynków, ustalić, czy występuje oryginalny tynk, nakładany w epoce Langera, i czy zachowała się oryginalna kolorystyka tynków. Niewątpliwie jednak była ona zbliżona do koloru zbrudzonej pobiałej, co potwierdzają archiwalne zdjęcia.

D. Ceramika

1. Dokonanie oględzin i ewentualne wykonanie demontażu zagrożonych konstrukcyjnie detali – spękanych w swej strukturze, osadzonych na korodujące kotwy.

Należy zwrócić uwagę na znaczny ciężar niektórych dekoracji i rozpatrzyć możliwość fragmentarycznego demontażu częściami. Podczas demontażu zabezpieczyć fragmenty demontowane dodatkowymi ściągami.

2. Wykonanie wstępnego wzmocnienia detalu wykazującego tendencję do dezintegracji. Zabieg ten pozwoli na przystąpienie do dalszych prac renowacyjnych wzmocnienie środkiem hydrofilnym typu Steinfestiger OH

3. Wykonanie oczyszczenia

3.1. Umycie wstępne w celu usunięcia luźnych zabrudzeń

3.2. Wykonanie oczyszczenia powierzchni przy zastosowaniu preparatów do czyszczenia ceramiki po uprzednim wykonaniu prób skuteczności zabiegu, aby nie naruszyć i nie uszkodzić oryginalnej powierzchni:

- Alkutex Reinigungspaste firmy Remmers – pasta będzie nakładana zgodnie z zaleceniami producenta. Doświadczenie przy stosowaniu tego preparatu wykazuje, że pasta ta bardzo dobrze spulchnia nawarstwienia, jednakże może

nie pozwolić na usunięcie zabrudzeń smolistych w całości, dlatego też konieczne raczej będzie powtórzenie zabiegu oczyszczania chemicznego przy pomocy

- Preparat Covexan firmy Coverax zawierający związki fluoru
- Preparat Murolin firmy Coverax zawierający kwas fluorowodorowy

Preparaty należy stosować zgodnie z zaleceniami producenta.

Podczas zabiegu oczyszczania do usuwania spulchnionych nawarstwień użyta powinna być myjnia z gorącą wodą pod ciśnieniem . Wyklucza się użycie myjni z zimną wodą, jak również wyklucza się czyszczenie ściernie. W przypadku bardzo ciemnych nawarstwień pomocne może być też użycie do oczyszczania lasera. Podczas oczyszczania zwrócić uwagę na oryginalną fugę, by jej nie uszkodzić zbyt dużym ciśnieniem.

3.3. Usunięcie wtórnych uzupełnień i flekowań cegły, które nie spełniają wymogów fizykomechanicznych – są zbyt mocne, lub zbyt słabe, odspajają się

3.4. Usunięcie wtórnych fugowań cementowych.

4. Wykonanie dezynfekcji partii porośniętych przez glony przy pomocy preparatu Lichenicide lub Aseptina A

5. Wykonanie uzupełnienia ubytków

Postępowanie konserwatorskie będzie miało na celu zachowanie jak największej ilości substancji zabytkowej.

Wykonanie uzupełnienia cegły na elewacji przy pomocy zaprawy imitującej cegłę. Zastosowane kruszywo powinno naśladować strukturę i teksturę oryginału. Zaprawa barwiona w masie przy pomocy pigmentów mineralnych. Głębokie ubytki i inne miejsca tego wymagające zbroić przy pomocy prętów i drutu mosiężnego. Zastosować konfekcjonowane zaprawy specjalistyczne do uzupełniania ceramiki, które będą odpowiednie kolorystycznie i fakturalnie.

Nie przewiduje się uzupełniania fragmentów uszkodzonych detali, gdy będą wymagały nawięrtów i wykonania zbrojeń , gdyż takie czynności są zbyt ingerujące w substancję zabytkową.

Uzupełnienie całych brakujących detali wykonać w oparciu o oryginał wykonując odlew z masy mineralnej lub żywicznej.

6. Uzupełnienie fugowania przy pomocy zaprawy do ceramiki barwionej w masie na kolor lokalny . Należy zachować jak największe ilości oryginalnej fugi. Zastosowana fuga powinna posiadać odpowiednie, parametry paroprzepuszczalności, nie powinna być drobnoporowata, by zapewnić w fugach swobodną transpirację wilgoci. Skład fugi uzgodnić z nadzorem konserwatorskich, jej kolor, jak również sposób fugowania. Oryginalna fuga podlega ochronie.

7. Patynowanie rekonstrukcji, kitów w celu scalenia kolorystycznego z oryginałem

8. Wykonanie zabiegu hydrofobizacji całego detalu i rzeźby w celu ujednoczenia nasiąkliwości powierzchni. Powłoka hydrofobowa zabezpieczy powierzchnię przed wpływami środowiska i opóźni jego brudzenie się. preparat Funcosil SNL (Remmers), Silak (Nowa Sarzyna)

Całość prac należy dokumentować fotograficznie oraz wykonać powykonawczą dokumentację konserwatorską zgodnie z przepisami

Niniejsze opracowanie podlega ochronie praw autorskich. Kopiowanie, powielanie lub publikowanie w części lub w całości bez zgody autora jest zabronione (Dz.U. Nr24,poz83,art1pkt2 z dnia 23.02.1994)

SPIS FOTOGRAFII

1. Elewacja frontowa, prawe wejście boczne. Widoczne zabrudzenia cokołu oraz zaplamienia elewacji
2. Elewacja frontowa kościoła – widoczne założenie ogólne i kompozycja elewacji
3. Wejście boczna, cegła została wtórnie zafugowana bardzo ciemną fugą cementową wymagającą usunięcia. Oryginalna fuga wapienna podlega ochronie
4. Wejście główne, widoczne mozaiki, nie będące przedmiotem niniejszego opracowania. Na cokole widnieją naprawy i uzupełnienia wymagające korekty, Powierzchnia cegły zabrudzona i zaplamiona
5. Wejście główne, widoczne wtórne fugowanie wykonane ciemna zaprawą cementową wymagającą usunięcia. Dolne partie cokołowe silnie zabrudzone
6. Wejście główne partia sklepienia , widoczne sklepienie pomalowane współcześnie białą farbą
7. Fragment elewacji widoczne partie z jasną fugą, podlegające ochronie. Część fugi oryginalnej zabrudzona, lub uzupełniona wtórnie
8. Cenne oryginalne miedziane zwieńczenia pokryte patyną podlegające ochronie
9. Silne zabrudzenia elewacji ceglanej w załomach, osłoniętych od bezpośredniego obmywania wodą, widoczny oryginalny miedziany kwiaton pokryty szlachetną patyną podlegający ochronie
10. Fragment elewacji ceglanej, stopień zabrudzenia nie jest znaczny, jednakże należy zwrócić uwagę na stan fugowania. W miejscach ubytków – fugowanie należy uzupełnić, oryginalna wapienna fuga podlega ochronie
11. Fragment elewacji ceglanej, należy zwrócić uwagę na stan fugowania. W miejscach ubytków – fugowanie należy uzupełnić, oryginalna wapienna fuga podlega ochronie
12. Portal wejściowy, kolorowa ceramika architektonicznego detalu rzeźbiarskiego
13. Wtórna cementowa fuga wymagająca wymiany
14. Wtórna cementowa fuga wymagająca wymiany
15. Oryginalna wapienna fuga podlegająca ochronie i konserwacji
16. Oryginalna wapienna fuga podlegająca ochronie i konserwacji